

**ПЕЧАТ НА ТЕОФИЛОПУЛ ОТ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА
НА XIII ВЕК, НАМЕРЕН ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО**

ИВАН ЙОРДАНОВ

В Археологическия музей на град Пловдив се съхранява моливдовул, заведен в инвентарната книга под инв. № 893 и за който сведението е, че е намерен във Велико Търново преди 1936 г. и подарен на музея в Пловдив от д-р Назлъмов.¹ Интересът ни към този рядък сфрагистичен паметник е оправдан от няколко обстоятелства:

а) отнася се до рядко срещан иконографски сюжет, представен от лицевата му страна;

б) до непознатата от другаде личност, стояща зад този печат и която е изпратила своята кореспонденция до тук;

в) не на последно място поради намирането на този моливдовул в старата българска столица.

Ето неговото описание:

На лицевата страна е представен права фигура на св. Никифор, като воин във фас. Лицето е с всички подробности: закръглена брада, мустаци и дълга коса, вчесана назад. Облечен е в люспеста ризница. На раменете си носи наметало, падащо на гърба. В дясната ръка светецът държи копие на рамо, а в лявата меч. От двете му страни във вертикални редове е изписано:

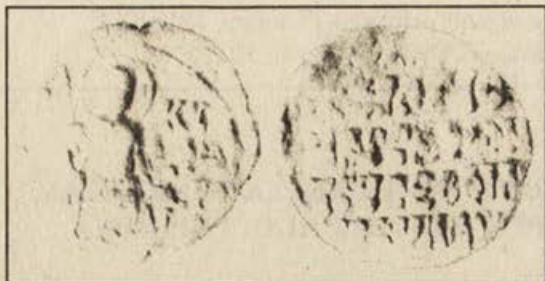
Ο || KV-ΦΩ-ΡΟ-. = 'Ο [ἅγιος Νυ]κηφόρο[ς]

На опаката страна е изписан четириредов вертикален надпис, от които последният ред е изрязан.

СΦΡΑΓΙΣ
ΜΑΓΡΑΦΩΝ
ΤΟΥΘΕΟΦΙΛ.
ΠΟΥΛΟΥ .

+
Σφράγισ-
μα γραφῶν
τοῦ Θεοφιλ[ο]-
πούλου [+]

+Σφράγισμα γραφῶν τοῦ Θεοφιλοπούλου

Обр. 1.

Надписът е метричен (стихотворен), съставен от 12 срички и в превод гласи: “Запечатвам писанията на Теофилопул”.

Моливдовулът има следните размери: диаметър на ядрото 32-33 мм, на самия печат 28 мм и дебелина 4 мм. Отпечатъкът не е бил добре центриран и е зле съхранен,

което затруднява четенето на текста.

Сигурност в четенето придобиваме от сравняването му с друг по-добре съхранен екземпляр, отпечатан чрез същия булотиреон и който принадлежи на все още непубликуваната колекция с печати на Г. Закос с фамилни имена. Фотос на същия екземпляр прегледах преди няколко години във фототеката на Комисията по византистика във Виена под № 1398/99-4², а напоследък същият екземпляр е бил предложен на Аукцион в Лондон.³

В колекцията на Fogg. A. M. под № 1350 се съхранява друг екземпляр, който има същия текст, като буквите са разположени малко по различно от гореописаните, но най-важното в него е, че изображението върху лицевата му страна е съвсем друго. В момента печатите от тази колекция се намират в Центъра по византистика в Дъмбъртън Оукс във Вашингтон, където прегледах въпросния моливдовул по време на специализацията си там през 1989 г.⁴

При този печат на лицевата страна е представен не св. Никифор, а традиционно, конвенционално изображение на св. Георги като войн, прав във фас. В дясната ръка държи копие на рамо, а в лявата придържа щит. От двете страни на изображението е изписан вертикален надпис:

Ο-Α-ΓΙ-Ο-Σ || ΓΕ-ΩΡ-ΓΙ-Ο-Σ = 'Ο ἅγιος Γεώργιος

Надписът на opakата страна е също четириредов:

СΦΡΑΓΙΣΜΑ

Σφράγισμα

ΓΡΑΦΩΝ

γραφῶν

ΤΟΥΘΕΟΦΙΛΟ

τοῦ Θεοφιλο-

ΠΟΥΛΟ

πούλου

Очевидно е, че двете групи печати принадлежат на едно и също лице, представено единствено чрез патронимът си Θεοφιλοπούλους, в превод син на Теофил. Отнася се до византиец, носещ прозвището или патронима Теофилопул.

Обр. 2.

Кой е този Θεοφιλοπούλους, какво знаем за него и как можем да обясним намирането на моливдовула му във българската столица Търново.

Данните от текста, които предлагат единствено може би вече фамиленото име Теофилопул, са недостатъчни за издирване в достигналите до нас наративни източници.

Необходимо е да се върнем към печата и направим опит да извлечем от него повече информация.

При публикацията на екземпляра от колекция Закос, който е великолепно съхранен, проф. Шейне акцентира на няколко констатации:

1. Датировката на печата е от първата половина на XIII в.;

2. Изображението на св. Никифор е изключително рядко срещано върху византийските печати, а чрез тази иконография е непознато. При нашия екземпляр това не личи добре, но при този от колекция Закос се виждат изключително фината гравировка на образа на светеца, детайли от неговата фигура, лице и облекло. Представени са твърде отчетливо дори и отделните плочки по ризницата му, а също и диплите на наметалото.

3. Тази иконография на светеца войн и цялостният външен вид на печата дават основание на Шейне да предположи, че собственикът на печата Теофилопул е бил един от малкото византийци, преминали на служба при латинците, след като те са завладели Константинопол и създали своята империя тук.

Констатациите и предположенията на проф. Шейне заслужават внимание и вероятно отговарят на действителността. За нас е от по-голямо значение как да обясним намирането на моливдовула в българската столица Търновград?

Екземплярите от колекцията на Г. Закос и Fogg, A. M. по всяка вероятност са намерени в Истанбул, така че не ни помагат особено. Интерес представлява екземплярът от Fogg Art Museum. Неговото традиционно византийско изображение подсказва, че би могло тази група печати да са скрепявали кореспонденцията на Теофилопул преди падането на Константинопол под ударите на латинците, т. е. преди 1203/1204 г., а втората група, чиито представител е и търновският печат, е повлиян от западната иконография и новото служебно положение на Теофилопул.

Все пак как да обясним намирането на моливдовула на този византийски

сановник, преминал на служба при латинците, в българската столица Търновград.

Би могло да се предположи, че Теофилопул е имал някаква мисия в българската столица по поръка на водачите на латинската империя. През първата половина на XIII в. и най-вече през периода до 1230 г. твърде често между българската държава и Латинската империя се реализират контакти на различни нива⁵, които безспорно са били реализирани чрез посредници и пратеници. Навярно един от тях е бил и Теофилопул. Не случайно в Търново е намерен моливдовул и на един от латинските императори - Робер дьо Куртене (1221-1228).⁶

Целта на настоящото съобщение бе да се предоставят данните от този сфрагистичен паметник на вниманието на българските медиевисти. Навярно бъдещите проучвания ще изяснят по-добре личността на неизвестния за нас Теофилопул. Факт е обаче, че в края на XII и първата половина на XIII в. в българската столица е била получавана кореспонденция на различни лица: като се започне от императорите на Византия - Исаак II Ангел (1185-1195), на нейните приемници Латинската империя - Робер дьо Куртене (1218-1221) и на Никейската империя - Йоан III Дука Ватаци (1222-1254), а също и на различни светски и църковни сановници.⁷ Тяхното присъствие тук още веднъж подчертава ролята и мястото на Търновград в тогавашния свят.

Б Е Л Е Ж К И

¹ Ползвам се от възможността да благодаря на колегите от АМ-Пловдив, които ми предоставиха тази находка, и най-вече на г-жа Росица Морева, тогава уредник на отдел Археология.

² Ползвам се от възможността да благодаря на проф. Вернер Зайбт за възможността да работя с фототеката на комисията.

³ Spink, Auction 127. Byzantine Seals from the collection of George Zacos, Part I, 7 October 1998, no. 92. Автор е изтъкнатият френски византист и сигилограф проф. J. Cl. Cheynet, комуто благодаря за изпратените отпечатъци.

⁴ Ползвам се от възможността да благодаря на администрацията на Дъмбъртън Оукс и специално на проф. Н. Икономидис и д-р Джон Несбит за възможността да работя с материалите от тази най-богата в света колекция.

⁵ Преглед на събитията и литературата за тях виж у Василева, А. България и Латинската империя (1204-1261), С., 1985.

⁶ Овчаров, Т. Новооткритият печат на Царевец. - Нумизматика, 4, 1979, 5-8.

⁷ Dochev, C. Byzantine Lead Seals (12th-13th c.) in the Bulgarian Capital Turnovgrad. - VI Международен симпозиум по византийска сфрагистика, 16-18.09.1998 г. (резюмета), с. 24.

SEAL OF THEOPHILOPULUS FOUND IN VELIKO TURNOVO
DATING FROM THE FIRST HALF OF THE 13th C
(Summary)

Ivan Yordanov

In 1936 in Veliko Turnovo was found a lead seal (inv. № 893) which is preserved at the Archaeological museum in the town of Plovdiv. It is interesting because of the fact that rarely represented iconographical theme - St. Nicephorus as a warrior is in its obverse. The seal has belonged to Theophilopulus, personality unknown from other sources.

Translated by Yanka Serafimova